

สิ่งพิมพ์อันเนื่องมาจากการฉลองรัฐธรรมนูญ

กาญจนาภรณ์ สักการะ*

“...ตำราชนมวิตามินบี โดย อรุณ อิศรภักดี B.Sc. สกฤต นิवासันท์ B.Sc. กรมวิทยาศาสตร์พิมพ์แจกในงานฉลองรัฐธรรมนูญ พระพุทธศักราช 2480 (กฤษณะภักดี)...”

คำขึ้นต้นดังกล่าวคัดมาจากหน้าปกหนังสือชื่อ “ตำราชนมวิตามินบี” ซึ่ง กรมวิทยาศาสตร์ได้จัดพิมพ์ขึ้น สำหรับแจกจ่ายในการออกร้านงานฉลองรัฐธรรมนูญ ประจำปี พ.ศ.2480 (ค.ศ.1937) หากนับมาถึงปีนี้ (2558/2015) ก็กว่า 78 ปี หรือเกือบแปดทศวรรษมาแล้ว หากดูจากภายนอก ตัวกระดาษที่เหลืองกรอบ มุมและรอยเย็บที่ขาดไปบ้าง ตลอดจนมีรอยแมลงกัดกินกร่อนหายไปตามกาลเวลา แต่ทั้งหมดไม่อาจลบรอยความสำคัญของที่มาและวัตถุประสงค์ของหนังสือเล่มนี้ได้

หนังสือขนาดความหนา 32 หน้า ถือได้ว่าเป็นหนังสือเล่มบางๆ ที่น่าหยิบอ่านโดยไม่หนักหรือเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายอย่างหนังสือเล่มโตๆ หนาๆ หนังสือเล่มนี้นับเป็นหลักฐานอันร่วมสมัยที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญในยุคหนึ่งของสังคมไทย จึงอาจจัดเป็นหลักฐานชั้นต้น และหากพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของการจัดพิมพ์แล้ว อาจพบหนัทางการเมืองสมัยใหม่ที่กำลังอยู่ในช่วงเบื้องต้นของประชาธิปไตย หรือยุคแรกของสังคมที่ยังต้องจัดรูปแบบการปกครองของรัฐให้มั่นคงอยู่ในกรอบในแนวทางที่พึงจะเป็น

งานฉลองรัฐธรรมนูญเริ่มมีขึ้นหลังจากที่มโง่นพระราชทานรัฐธรรมนูญหรือธรรมนูญการปกครองขึ้นในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 (ค.ศ.1932) ภายหลังเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน ในปีเดียวกัน โดยหลังจากงานพระราชทานเสร็จสิ้นลงในวันที่ 10 วันที่ 11-12 ธันวาคมนั้นเป็นเรื่องของการฉลอง โดยเฉพาะการแสดงมหรสพมีทั้งโขน ละคร ลิเก เพลงจำอวด จั๊ว ภาพยนตร์ จัดแสดงที่ท้องสนามหลวง เริ่มเวลา 19.00 น. ถึง 24.00 น. และตอนเที่ยงคืนมีจุดดอกไม้ไฟทุกคืน¹

* นิสิตเอกประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ชั้นปีที่ 3 (ขณะเขียนบทวิจารณ์หนังสือชิ้นนี้ ผู้เขียนยังศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 2 ปีการศึกษา 2557 ภาคการศึกษา 2)

¹ ส. พลายน้อย. (2553). *วันก่อนคืนเก่า*. หน้า 118.

จะเห็นว่ามูลเหตุของงานฉลองรัฐธรรมนูญในขั้นต้นนี้ ก็เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองในศุภวาระที่สยามได้เปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมทางการเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย มีรัฐธรรมนูญเป็นหลักสูงสุดในการปกครองประเทศ และเป็นความจำเป็นที่รัฐบาลหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเวลานั้น ย่อมต้องอธิบายการเปลี่ยนผ่านครั้งนี้ให้แพร่ขยายออกไปยังสำนักรับรู้ของคนทั่วไป ผ่านกรรมวิธีการจัดงานรื่นเริง เชิญชวนให้คนทั้งหลายมาเที่ยวชมงาน เพื่อจะได้ทำความรู้จักกับคำว่า “ประชาธิปไตย” และ “รัฐธรรมนูญ” ไปในตัว ด้วยเหตุตั้งนั้นทางราชการ จึงเชิญรัฐธรรมนูญที่เขียนไว้ในสมุดไทยเล่มยาวๆ ใส่พานออกมาประดิษฐานไว้ที่ปราสาทหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม เพื่อให้ประชาชนได้เคารพหรือแนะนำให้รู้ว่านี่แหละคือรัฐธรรมนูญ¹

กระนั้นก็ดี ยังมีข้อเสนอน่าสนใจยิ่งว่า เป้าหมายของการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญ มีอยู่สองประการด้วยกัน คือต้องการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรู้จักรัฐธรรมนูญ และต้องการแสดงนัยเชิงสัญลักษณ์ว่า รัฐธรรมนูญได้ก้าวเข้ามาเป็นหลักสูงสุดของประเทศ แทนที่ระบอบกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว²

งานฉลองดังกล่าวได้กลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติยึดถือสืบต่อกันมาในชั้นหลัง แต่ก็ เป็นเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น โดยอาจแบ่งได้เป็นสองยุคคือ ยุคคณะราษฎร พ.ศ.2475-2490 ที่การเมืองกระแสหลักยังคงอยู่ภายใต้อำนาจของกลุ่มคณะราษฎร อาทิ ในช่วงของพระยาพหลพลพยุหเสนา หรือหลวงพิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และยุคกระแสนิยมเจ้าเริ่มฟื้นตัว พ.ศ.2490-2500 อันจะนำไปสู่การปิดฉากลงของงานฉลองรัฐธรรมนูญในที่สุด³

ส่วนรูปแบบการจัดงานจะมีความผิดแผกแตกต่างกันไปในแต่ละครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของบ้านเมืองเป็นสำคัญ เพราะหากบ้านเมืองอยู่ในภาวะปกติ งานการทั้งหลายก็สามารถจัดขึ้นได้อย่างเอิกเกริกรื่นเริง แต่หากบ้านเมืองมีภาวะที่ไม่สู้ดีนัก รูปแบบของงานก็ต้องปรับไปตามสถานการณ์ที่พอจะเอื้ออำนวยให้เกิดขึ้น เป็นต้นว่าในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในปี พ.ศ.2485 (ค.ศ.1942) รวมถึงการย้ายสถานที่จัดงานไปตามความเหมาะสม

เมื่องานฉลองรัฐธรรมนูญมีความสำคัญและสร้างความตื่นตัวให้กับคนในสังคมเพิ่มขึ้น หน่วยราชการต่างๆ ได้เข้าไปตั้งร้านแสดงกิจการหรือเผยแพร่ผลงาน จึงมีร้านของกระทรวงทบวงกรมจัดตั้งของไปตั้งโชว์⁴ ดังเช่นหนังสือที่ได้กล่าวถึงข้างต้น ถูกพิมพ์ขึ้นในปี

¹ แหล่งเดิม. หน้า 120.

² ชาตรี ประภิตนันทการ. (2552). ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร. หน้า 175.

³ แหล่งเดิม. หน้า 174, 181.

⁴ ส. พลายน้อย. แหล่งเดิม. หน้า 125.

พ.ศ.2480 ห่างจากงานฉลองหนแรกเป็นเวลา 5 ปี รูปแบบของงานย่อมต้องมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อปีก่อนๆ และเมื่อทราบว่ากรมวิทยาศาสตร์เป็นผู้จัดพิมพ์แจกจ่ายแล้ว ก็ทำให้แลเห็นการขยายเขตแดนทางความรู้แก่ผู้ที่ได้มาร่วมงาน ให้รับทราบถึงหลักวิชาอันมีความหมายต่อบรรยากาศทางการเมือง ณ ขณะนั้นอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ ระเบียบการปกครองแบบรัฐธรรมนูญหรือประชาธิปไตย ถูกเน้นอย่างชัดเจนมากในช่วง 6 ปีแรก (พ.ศ. 2475-2481)¹ หรือพูดกันอย่างตรงไปตรงมาว่ากำลังอยู่ในบรรยากาศของลัทธิ (Ism) รัฐธรรมนูญ

คำว่า “หลักวิชา” ดูเหมือนจะปรากฏขึ้นในห้วงยามที่ต้องการถ้อยคำบางถ้อยคำที่จะสามารถลดทอนความชอบธรรมของฝ่ายตรงข้ามกับคณะราษฎร หรือทำให้เกิดการตั้งคำถามต่อวิธีการการปกครองแบบเก่าว่าเป็นไปตามหลักวิชาหรือไม่ โดยถ้อยคำดังกล่าวปรากฏขึ้นอยู่สองครั้งในประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 คือ “ปกครองโดยขาดหลักวิชา ปล่อยให้บ้านเมืองเป็นไปตามยถากรรม” และ “จำต้องวางโครงการอาศัยหลักวิชา ไม่ทำไปเหมือนคนตาบอด”² เมื่อพิจารณาถ้อยคำนี้ หลักวิชาเป็นเสมือนรูปแบบ (Form) มากกว่าวิธีการ (How) กล่าวคือเป็นเพียงคำโปรยของประกาศฉบับนี้

แต่อย่างไรก็ตามหลักการทางการเมืองแบบใหม่ กลับเป็นเรื่องของหลักทั้ง 6 ประการของประกาศฉบับเดียวกันที่ว่า “1.เอกราช 2.ปลอดภัย 3.เศรษฐกิจ 4.เสมอภาค 5.เสรีภาพ และ 6.การศึกษา”³ โดยอาจนับหนังสือตำราชนมิตามินปีที่กล่าวถึงนี้ อยู่บนฐานของการศึกษา คือการให้ความรู้ตามแบบแผนใหม่อย่างเต็มที่ (ในที่นี้มีความสัมพันธ์กับความเสมอภาคด้วย) เพื่อให้เป็นไปตามหลักวิชา ที่ผู้ปกครองบริหารงานอย่างมีหลักวิชา และตัวผู้ถูกปกครองก็ได้รับหลักวิชาสำหรับการดำรงชีวิต ที่จะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของคณะราษฎร คือประเทศมีความเป็นประชาธิปไตย ทั้งราษฎรเองก็หลุดพ้นจากความไม่รู้ นำมาสู่สังคมที่ดีที่เจริญขึ้นได้ในที่สุด

การเสริมสร้างหรือติดอาวุธทางปัญญาให้แก่ราษฎรผ่านเครื่องมือที่เรียกว่าการศึกษานั้น อันที่จริงก็เป็นสิ่งที่ระบอบเก่ากระทำต่อราษฎรของตนอย่างมีข้อจำกัดมาก่อนแล้ว ต่อเมื่อคณะราษฎรก่อการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง ข้อจำกัดที่ว่านั้นได้ถูกทำลายลงด้วยคำมั่นสัญญาว่าจะให้การศึกษ (ความรู้) อย่างเต็มที่ โดยอาจยกคำอธิบายที่ตั้งอยู่บนสมมติฐานทางการเมืองที่ว่า “ราษฎรไม่มีความพร้อม ไม่มีความเหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลง และไม่มี

¹ ชาตรี ประกิตนทการ. (2550). *การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม*. หน้า 301.

² สถาบันปรีดี พนมยงค์. (2557). *ประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1*. http://www.pridiinstitute.com/autopage/show_page.php?h=11&s_id=19&d_id=19

³ แหล่งเดิม.

ความสนใจในทางการเมืองอย่างแท้จริง”¹ มาใช้อธิบายความคิดและความเชื่อ รวมถึงทัศนคติของระบอบเก่า อันแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับคณะราษฎร ด้วยเหตุตั้งนั้นการให้ความรู้ที่เป็นไปตามหลักวิชา คือพันธกิจที่สำคัญเพื่อจะกระตุ้นเตือนให้ราษฎรตื่นตัวจากความเหลื่อมล้ำในอดีต และแลเห็นคุณค่าทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของตนอย่างที่ไม่เคยเป็นมาในหลายศตวรรษก่อน

สิ่งต่อมาที่จะกล่าวถึง คือตัวหลักฐาน ตำราชนมวิทามินบี ถูกพิมพ์ด้วยจำนวนถึง 5,000 เล่ม ซึ่งถือได้ว่าเป็นจำนวนที่มาก และชี้ให้เห็นถึงกระแสการตอบรับของจำนวนผู้คนที่ให้ความสนอกสนใจเข้าร่วมงาน สิ่งนี้ย่อมหมายถึงความรู้ภายในหนังสือได้ถูกเผยแพร่ออกไปไม่ใช่น้อย สอดคล้องกับคำนำที่ว่า “กรมวิทยาศาสตร์มีความประสงค์จะเผยแพร่ คุณค่าแห่ง “วิทามินบี” เปนของสำคัญประจำชีวิตและสุขภาพแห่งร่างกายของประชาชนชาวสยาม จึงขอแนะนำข้อความบางอย่างในเรื่องเกี่ยวกับวิทามินบีนี้แก่ประชาชนผู้สนใจในเรื่องนี้โดยทั่วไป” และ “ตำราที่จัดพิมพ์ขึ้นนี้ ประสงค์ให้เราทุกคนบำรุงสุขภาพที่ประชาชนชาวสยามควรมีอยู่เสมอ”² นับว่าเป็นภาพของสังคมสมัยใหม่หรือที่คำนำได้ให้ความหมายว่า “ในสมัยวิทยาศาสตร์ของเรา”³ และแน่นอนว่าหลักวิชาจึงมีความจำเป็นในยุคหนึ่งดังกล่าวมาแล้วในข้างต้น

ข้อน่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ประกาศโฆษณาหรือเข้าใจว่าเป็นผู้สนับสนุนในการจัดพิมพ์หนังสือคราวนั้น โฆษณาของห้างร้านต่างๆ ส่วนใหญ่ประกอบธุรกิจด้านวิทยการสมัยใหม่ ตัวอย่างเช่น ประเภทจำหน่ายกล้องถ่ายรูป/ร้านถ่ายรูป ยารักษาโรค ผลิตภัณฑ์เครื่องสำอาง และร้านเสริมความสวยความงามภายในเขตพระนคร แต่ก็ก็มีประเภทร้านเครื่องถม ของประดับตกแต่ง เสื้อผ้าอาหาร และภัตตาคารอาหารปะปนอยู่บ้างไม่มากนัก สิ่งเหล่านี้ช่วยบ่งบอกสถานภาพความรับรู้ตลอดจนวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในช่วงนั้นได้ดีทีเดียว

อย่างไรก็ตาม สัญลักษณ์ในยุครัฐธรรมนูญนิยม (Constitutionalism) เปรียบเสมือนการยกสัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญให้มีสถานะอันสูงส่งและความหมายในเชิงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เทียบเคียงกับสถาบันกษัตริย์อย่างชัดเจน⁴ นอกเหนือจากบรรยากาศบริเวณงาน ไม่ว่าจะเป็งานด้านสถาปัตยกรรมการตกแต่งเบื้องนอกภายใน หรือแม้กระทั่งบนเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย

¹ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2553). การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475. หน้า 428.

² อรุณ อิศรภักดีและ สกุล นีवासันนท์. (2480). ตำราชนมวิทามินบี. หน้า ก, ง.

³ แห่ล่งเดิม. หน้า ข.

⁴ ชาตรี ประภิตนทการ. (2552). ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร. หน้า 176.

“บรรดาสภาพสตรีทั้งหลายก็พากันตั้งรัฐธรรมนูญไปกับเขาเหมือนกัน คือพากันติดรูปพานรัฐธรรมนูญที่อกเสื้อให้เกร่อไปหมด สมัยนั้นทำให้พ่อค้าร่ำรวยขึ้นมาอีกหน่อย มีร้านขายสินค้าของชาวจีนแฉะสีก็กเสาชิงช้า เขียนป้ายติดไว้ที่หน้าร้านว่า “ใครซื้อของร้านนี้จะได้แถมพกเข็มรัฐธรรมนูญงามๆ จำ” คนไทยที่มีหัวพานรัฐธรรมนูญหน่อย ก็พากันอุดหนุนเพื่อจะได้ของแถมและเป็นการทำตนให้เป็นคนทันสมัย เป็นคนรู้จักพานรัฐธรรมนูญกับเขาด้วย”¹

ไม่เว้นแต่บนปกของหนังสือตำราขนมวิทามินปีเล่มนี้ สัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญถูกนำมาใช้แทนที่ตราสำคัญทางราชการ เป็นต้นว่าตราครุฑ ของกรมวิทยาศาสตร์ หรือตรากระทรวงเศรษฐกิจ (ต้นสังกัดกรมวิทยาศาสตร์ในเวลานั้น) อย่างมีนัยสำคัญ

ทั้งหมดที่ได้พยายามรวบรวมข้อมูลและแนวคิดต่างๆ มาประกอบขึ้นเพื่อใช้อธิบายหลักฐานชิ้นหนึ่ง อันเนื่องมาจากงานฉลองรัฐธรรมนูญที่เกิดในอดีต ข้อสำคัญของงานชิ้นนี้ก็เพียงเพื่อจะหยิบยกส่วนประกอบ (Composition) ของเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วมาใช้ในการขยายความเข้าใจ และในแง่ของการมองอดีตอย่างมีพลวัต (Dynamic) ซึ่งอาจส่งผลต่อสภาพการณ์ในปัจจุบันทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยเหตุตั้งนั้นจึงไม่ใช่หน้าที่ของงานชิ้นนี้จะเสนอภาพทั้งหมดด้วยข้อมูลหลักฐานอันจำกัด แต่จะเป็นส่วนหนึ่งในการลดข้อจำกัดและเงื่อนไขบางประการทางประวัติศาสตร์ ที่ไม่สามารถแลเห็นได้ชัดเจนให้เจือจางขึ้นมาบ้างเท่านั้น

บรรณานุกรม

- ชาติรี ประกิตนทการ. (2550). *การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- (2552). *ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2553). *การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475*. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.
- สถาบันปรีดี พนมยงค์. (2557). *ประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1*. http://www.pridiinstitute.com/autopage/show_page.php?h=11&s_id=19&d_id=19
- ส. พลายน้อย. (2553). *วันก่อนคืนเก่า*. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.
- อรุณ อิศรภักดี และ สกกุล นิวาสันนันทน์. (2480). *ตำราขนมวิทามินปี*. พระนคร: กรมวิทยาศาสตร์.

¹ ส. พลายน้อย. *แหล่งเดิม*. หน้า 120-121.